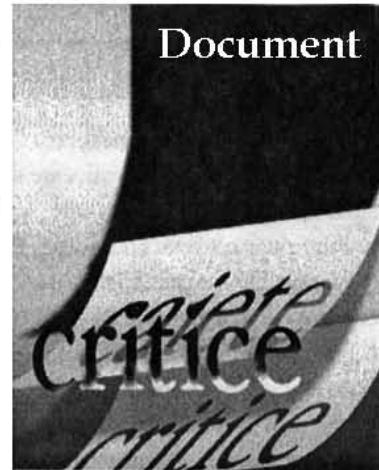

Marin DIACONU

Recuperare publicistică

Abstract

În 1988-1989, la propunerea lui Gabriel Liiceanu, am pornit împreună să realizăm o culegere cu publicistica românească a lui Emil Cioran, aceea pe care Autorul n-a inclus-o în cărțile editate în țară.

După răsturnarea politică și ideologică din decembrie '89, s-a redeschis posibilitatea editării și a reeditării scrierilor cioraniene.

În vara lui '90, din cele vreo 500 de pagini identificate, Gabriel Liiceanu i-a înmânat lui Cioran vreo 400 de pagini, spre a-și da acordul pentru editare. Acesta a lăsat deoparte vreo 100 de pagini (nu cele mai accentuat ideologice – pe acelea le reținusem noi, pentru împrejurări mai puțin tensionate ideologic decât ele din '90), a schimbat câteva cuvinte (fără vreo semnificație ideologică sau filosofică), a scris un cuvânt înainte și aşa s-a tipărit, la Editura Humanitas, culegerea publicistică *Singurătate și destin* (în timpul rotitor, după culegerea *Revelațiile durerii*, îngrijită de Mariana Vartic și Aurel Sasu).

O parte dintre textele rămase în afara culegerii, a fost trimise de Horia-Roman Patapievici (...) la revista „Vatra”, unde a apărut în nr. 7-8 din 2004.

Câteva articole au fost incluse și într-o culegere colectivă.

Acum, în preajma Centenarului nașterii lui Emil Cioran, prin bunăvoieința conducerii revistei „Caiete critice” și până la adunarea lor într-o ediție (amânată) de *Opere*, revăd lumina tiparului publicistic toate acele aproape 170 de pagini semănate de și risipite al gânditorului rășinărean – începând cu numărul de față.

Marin DIACONU

iulie 2010

EMIL CIORAN

Dimitrie Comșa. Rânduri nu biografice
Un monstru modern: bibliograful
Pentru o orientare înspre cultura germană
Spiritul filosofiei d-lui Rădulescu-Motru
De la istorism la metafizică
„Gândirea”
Ideocrația
Împotriva culturii oficiale
Apologia barbariei
Apologia Germaniei
„Mitul utilului”
Scrisoare germană
Aspecte germane
Prin Universitatea din Berlin
Aspecte berlineze
Germania și Franța sau iluzia păcii
Problematica etica în Germania
România în fața străinătății
Hitler în conștiința germană
Revolta sătuilor...
Dictatura și problema tineretului
Nichifor Crainic. Un luptător
Ce se poate face în România
Spre o altă Românie
Vidul nostru colectiv
Insuficiențele antirevizionismului
Lichidarea democrației
Raporturile dintre sași și români
Ilie Beleuță
Este Italia o mare putere?
Conștiința politică a studențimii
Decepții și speranțe în jurul Ardealului
În preajma dictaturii
Renunțarea la libertate
Profilul interior al Căpitanului
Ardealul – Prusia României

DIMITRIE COMȘA Rânduri, nu biografice

Pentru cei care au fost aproape de Dimitrie Comșa, moartea lui este un prilej de inexprimabilă îndurerare. Cei mulți se vor mulțumi cu informații asupra mersului vieții sale exterioare, dar niciodată, și prin nicio caale posibilă, nu vor ajunge să înțeleagă stilul său interior, particularitatea ființei sale. Există, în acest om, un entuziasm și o credință în lucruri, o pasiune de a se dărui

pentru orice faptă care interesează colectivitatea, un optimism lipsit de sentimentalitate (fiindcă izvora din vigoarea unui om ce a înfrânt totdeauna durerea)... Omul era capabil oricând să depășească momentele de îndoială prin umorul său viu, care a fost constitutiv firii sale. Noi cei tineri, dezabuzați înainte de vreme, incapabili de seninătate, torturați mai mult din lipsă de energie lăuntrică decât prin frământarea unui fond interior, rămânem înmărmuriți în fața bătrânlui, al cărui destin a fost destul de dureros și care găsea, oricând, prilejul să înlocuiască încruntarea printr-un zâmbet. Dimitrie Comșa a fost, înainte de toate, un om de temperament, care colora toate lucrurile personal, le dădea, cu alte cuvinte, caracterul de viață. Nu era nimic în el din spiritul eclectic și de compromis, pe care-l vezi la atâtia din intelectualii români, nu era nimic din frica de a privi lucrurile în față, ci era un curaj deosebit, care i-a adus și prietenii, dar și dușmani. Aceasta este un lucru foarte important, fiindcă nu oricine poate avea dușmani atât de categorici cum a avut el. A avea dușmani, se știe!, aceasta dovedește că trăiești intens viață, că lupți și crezi în ceva. Este o existență foarte sterilă aceea fără adversari. Idealul oricărui om care trăiește cu adevărat este să nu accepte totul. Nu găseai niciodată, la Dimitrie Comșa, acea renunțare senilă, acea pretinsă comprehensiune, care constă în a accepta totul. Omul era prea viu și iubea prea mult viață, pentru a renunța la luptă. El este absolut reprezentativ pentru tipul omului activ, care împrumută farmec lucrurilor, care dezvoltă toate virtualitățile ființei sale și care se integrează organic în viață. Datorită acestei integrări organice în fire se explică simțul lui pentru concret, pentru ceea ce este particular și viu. Ura teoriile și construcțiile artificiale. Adesea îmi spunea că filosofia (aici nu putem scăpa niciodată cuvintelor de dispreț pentru Hegel și Herbart) n-are nici un contact cu viața, că în definitiv totul este să înțelegi lucrurile aşa cum se prezintă ele, fără presupozitiaile abstrakte ale teoriilor. De aici pasiunea lui pentru științele naturale. El nu era un problematic. Este aceasta un defect? Niciodată n-am putea afirma acest lucru. Este mult mai simpatic un om care

participă viu și spontan la viață, decât acela distrus de cărți și care, mecanizat de lectură, își pierde sentimentul intim și nativ al existenței. Suntem o generație care judecăm oamenii după cărțile citite, atunci când ar trebui să-i judecăm după structura lor particulară, care se descoperă în trăirea concretă și naturală. Dimitrie Comșa iubea fapta mai mult decât ideea. Astfel se explică disprețul lui pentru discuții și formalism, care n-au fost cunoscute de generația lui, mult mai pozitivă decât a noastră; cel puțin aşa este cazul în Ardeal, unde generația nouă dă semne de o sterilitate inexplicabilă, împotriva tuturor așteptărilor.

Despre Dimitrie Comșa va trebui neapărat să se scrie o carte, fiindcă este păcat ca această viață atât de bogată și de complexă să rămână numai în amintirea cătorva. Este iarăși foarte adevărat că nimeni nu va putea să redea farmecul inexprimabil al acestei figuri. Omul a avut în viață tot ceea ce el a avut. În deosebire de majoritatea ardeleanilor, al căror caracter specific este închiderea lăuntrică, el se deschidea pentru toți. Numai Ilarie Chendi, care a fost elevul său la Academia Teologică din Sibiu, a mai dezvoltat atâtă bogăție și vervă în viață. Nu este locul aci să vorbim despre naționalistul și luptătorul propriu-zis. Aceasta vor face alții care, fiind într-o vîrstă mai înaintată, cunosc împrejurările ardelene. Noi însă, care ne-am împărtășit din farmecul și bogăția lăuntrică a acestui om incomparabil, încercăm momente mult mai intime și mai dureroase, pentru a ne permite considerațiuni biografice. Cu toate acestea, există consolarea: Dimitrie Comșa a fost un om realizat, cu destinul interior împlinit. Aceasta e mai mare lucru astăzi când existențele sunt atât de fragmentare și risipite.

„Calendarul”, an I, nr.
februarie 1931, p

Un monstru modern: bibliograful

Aspectul cel mai dureros pe care ni-l înfățișează destrămarea și decadенța culturii moderne este desigur acela al bibliografului, o specie de intelectual cu creierul putred și cu conștiința infectată.

Această figură de decadentă o găsești în absolut toate țările, și dacă încercăm aici o determinare sumară a notelor ei specifice, o facem din convingerea că ea ilustrează o stare generală de spirit, că ea este revoltătoare pentru o întreagă structură de viață spirituală. Atunci când se va face aprecierea totalității procesului culturii moderne și când se vor stabili aspectele de decadentă ale acesteia, primul plan va trebui să-l ocupe, indisutabil, acest monstru.

Bibliograful este un rob al cărților. El nu citește cărțile pentru ideile pe care acestea le cuprind, ci pentru cărți ca atare, pentru numărul volumelor.

Îndobosit de numărul lor impresionant, el nu așteaptă nimic altceva, decât consumarea lor cât mai rapidă. Va avea bucurie când în două zile va putea citi o carte ce trece peste 500 de pagini. Socotește numărul paginilor ce le va putea citi într-o săptămână, într-o lună și aşa mai departe. Dacă termină cartea, puțin îl importă dacă a câștigat ceva sau a asimilat-o, faptul important fiind doar mulțumirea ce rezultă din considerația grosimii volumului. Când îl întrebi dacă i-a plăcut cartea, el își va spune că este mai groasă decât două degete. Toate acestea le suportă cu resemnare.

Pe bibliografi îi poți suporta eventual atunci când scriu cărți, fiindcă treci cu vederea peste referințele obositoare. Când însă nenorocirea face să-i întâlnești și să-i vezi, atunci ajungi la disperare. Nu poți vorbi de o idee, nu poți povesti un fapt, nu poți face un simplu comentar, fără să-ți opună, stăruitor și cu infatuație, pe toti autorii și volumele respective care tratează asemenea probleme. Nenorocitul nu-și poate închipui că tu ești un om care poți aprecia ceva singur și independent, că frământarea ta personală este destul de fecundă ca să fie capabilă de o anumită spontaneitate și productivitate.

Bibliograful crede că totul se poate câștiga numai din cărți. De aici urmează faptul că între el și viață se interpune cartea.

Nemaipănat să gândească viu, se apreciază singur, să înjure sau să aplaude, recurge la aprecieri livrești, care, desigur, pot să fie bune, dar, prin faptul că ai renun-

țat implicit la spontaneitatea personală, te ai distrus ca individ.

Pentru cei mulți, cartea a devenit un scop; dar un scop nu în sensul bun al cuvântului – cine ar fi acel om absurd, care ar contesta utilitatea cărții, atunci când ea ar fi întrebuițată ca un mijloc de îmbogățire lăuntrică și personală, iar, nu ca un mijloc de robire –, ci în sensul prost, de aservire totală.

Printre bibliografii moderni au apărut exemplare – este drept, mai rare – care pun mai bine în lumină până unde poate duce infectarea cu cărți. Este vorba de tipul omului distrus totalmente de carte. Față de această ființă mizerabilă, față de această vietate antipatică nu trebuie să avem nicio mișă, nici chiar curiozitatea pe care oricine om ar putea să o trezească.

Intelectualul adevărat a fost înlocuit de bibliograf. Este desigur un rău, dar un rău inevitabil și peste care nu se va putea trece. Tragicul acesta e: omul creează și omul devine rob creației. Bibliograful este omul care s-a încurcat între cărți și care nu poate crea nimic. Este o mare iluzie a crede că numărul impresionant de cărți, care apar pe zi ce trece, ar fi rezultatul vreunui spirit frământat. Dimpotrivă. Aproape toate sunt scrise după fișe, după note luate din alte cărți.

Acesta este adevărul: cultura bibliografilor este o cultură de fișe. Că această cultură de fișe este rezultatul democratizării culturii, nimeni nu contestă. Puțini, însă, sunt înclinați a crede că această cultură de fișe, de savanți cu creierul uscat sau în putrefacție este cu adevărat sterilă. Aceasta din motivul că noi, modernii, apreciem mult mai mult munca decât creația spontană și fragmentară; singura condiție este că munca să fie continuă. În domeniul culturii propriu-zise, munca nu are o valoare deosebită; ea este un element cu totul secundar. Nu este oare o lipsă de perspectivă bogată în a aprecia munca măruntă și arhivăreasă a bibliografului? De ce atâtă concesie și atâtă bunăvoieță pentru acest exemplar al decadentei?

„Mișcarea”, an XXIV, nr. 108,
3 aprilie 1931, p. 1

Pentru o orientare înspre cultura germană

Faptul că în România a existat totdeauna o problemă a orientării înspre alte țări, că s-a discutat încontinuu chestiunea dependenței culturii noastre de celelalte culturi, să încât direcționarea ei se realiza după determinante exterioare, iar nu după o ireductibilă necesitate lăuntrică, dovedește excesiva noastră plasticitate și lipsa organică a unei substanțialități, iar nicidecum o capacitate de viață ce s-a obiectiva în manifestări divergente, aşa cum se întâmplă uneori în marile culturi, din cauza unei supraîncordări interne.

Deficiența organică a culturii noastre este iremediabilă, deoarece nu putem concepe o astfel de discontinuitate care să separe în unități structural opuse permanența interioară a unei culturi. În cazul nostru, această permanență nu vizează o structură încheiată, ci constanța unei plasticități care nu-și poate găsi nicio formă. Căci noi n-am opus influențelor un stil determinat de viață și n-am refăcut lăuntric motivele constitutive ale unui curent împrumutat. Noi n-am trăit elementele care se cristalizează în evoluția unei

forme de spirit, ci am împrumutat forma respectivă în realizarea definitivă și moartă. Nu se poate ajunge la o adevărată înțelegere a fenomenului culturii românești fără remarcarea faptului că *românului formele culturii îi sunt exterioare*. Din acest motiv, românul este întotdeauna cu părerile ultimului autor răsfoit. Îngrozitoarea receptivitate de care dă dovadă această națiune este semnul unei mari deficiențe, al unei absențe a logicii interioare, al unei lipse de sens iminent, defecte care compromit și fac imposibilă orice încercare de teologie istorică autohtonă. Dacă este aşa, atunci se înțelege de ce nici astăzi nu putem trece peste problema orientărilor, de ce și astăzi trebuie să ne găsim un sens în afară. Faptul că eu, Emil Cioran, strig pentru o orientare înspre cultura germană, aceasta dovedește că noi nu avem *destin*. Nu cunosc un singur om serios în această țară, care să fi susținut că noi, români, am avea o misiune în istorie. Și atunci, înțelegeți de ce nu te poți naște decât jumătate mort într-o astfel de cultură.

Configurația culturii românești ar fi fost desigur alta dacă în locul influenței franceze am fi suferit o influență germană hotărâtoare. Nu vreau să neg valoarea indis-

cutabilă a culturii franceze. De altfel, Franța ar fi salvată în istoria lumii, chiar dacă ar fi avut numai pe moraliști.

Există, însă, în cultura germană virtualități mult mai bogate, posibilități de adâncire mult mai mari, care dau tuturor produselor acestei culturi un caracter de infinitate; evident, acest caracter nu se referă la actualitatea lor, ci la sfera trăirii care le elaborează. Negarea formei finite, tendința de a transcende cadrele spre a ajunge la posibilități, problematizarea oricărui conținut de viață și absolutizarea devenirii dău acestei culturi un caracter de infinită seriozitate și profunzime, de grandoare tragică și impresionantă, caractere ce indică un suflet muzical și pesimist. Niciodată imitând astfel de produse și aspecte nu poti deveni ridicol sau caricatural, deoarece realizându-se în expresii mai reduse ele nu compromit ideea inițială și viziunea originară. Întocmai cum nu poate să existe o caricatură a morții, tot așa nu poate să existe o caricatură a culturii germane. Pentru ce aproape tot ce am imitat de la francezi a devenit la noi caricatură? Pentru că tot ce este francez, dacă nu-și menține echilibrul inițial, devine compromis și caricatură. Germanii au văzut în acest fapt un caracter de superficialitate, care ar fi constitutiv întregii culturi franceze. Apreciere injustă, care nu recunoaște valoarea decât culturilor ce au cultivat monumentalul. Atunci, ce rămân din Japonia, China, Italia și Franța?

Există, în caracterul culturii franceze, un echilibru formal, peste care nu se poate trece fără a distruge acel caracter de splen-didă finită, refractară sublimului și monumentalului, muzicii ca și metafizicii. Din acest motiv, o deviere de la acest echilibru constituie o ieșire din categoriile esențiale pe care le implică o formă de cultură. Clasicism, rococo, impresionism, care toate constituiesc curente specifice franceze, sunt inconcepibile fără un caracter de grație și eleganță. Cultura franceză este o cultură de nuanțe, în care o vizualitate fin dezvoltată se aplică îndeosebi în specificări și individualizări. Noi, români, am compromis finețea acestor forme; căci nu este un popor pentru care forma (în accepția estet-

ică) să joace un rol mai redus. Decât, în România absența formalismului ca o expresie sau formulă spirituală indică mai puțin o spontaneitate (cum este în Germania), cât o incapacitate de hotărâre, de alegere și de precizare.

La noi în țară, atmosfera spirituală a Germaniei este aproape complet necunoscută. Expresionismul n-a avut aici nici un răsunet. Întreaga problematică a filosofiei vieții, a istorismului și a raționalismului nu a trăit-o nimeni intens. Câți au citit ceva din Simmel, Scheler, Trötsch, Klages, Stefan George? Nu este semnificativ că filosoful danez Kierkegaard, a cărui influență în Germania de azi este imensă, deși a trăit cu 100 de ani înainte, este complet necunoscut la noi, fiindcă în Franță de-abia acum s-au făcut două traduceri fragmentare?

Este sigur că ne vom găsi între cei tineri o pleiadă de germanofili, care să înviorăm o atmosferă îmbâcsită de prea multă literatură franceză. Pentru cei formați în cultura franceză, suprema discuție ce o pot întreține este asupra romanului. O lipsă de spirit filosofic care te impresionează. Dacă această cultură românească are ceva de așteptat, atunci numai de la intelectuali cu formație spirituală germană, cum sunt d-nii Tudor Vianu, Lucian Blaga, Stefan Nenițescu, este îndreptățită la unele surpize. Restul? O cultură de cîrpeală, câștigată din lectura unor esești francezi.

Chiar dacă uneori este justificată o rezervă asupra germanului, să nu se uite că o cultură se cristalizează progresiv într-o structură autonomă, constituind o sferă de valori independentă, desprinsă de rădăcinile originare din care a plecat. Pentru înțelegerea fenomenului culturii, un psihologism excesiv a împiedicat multă pătrundere mai amplă a lumii culturale.

Este iarăși drept că această autonomizare nu salvează universalitatea valorilor culturii. Faptul că există o cultură germană, alta franceză etc. explică de ce relativitatea este fatală. Tot din acest motiv, o germanofilie nu poate fi integrală.

„Calendarul”, an I, nr. 12,
10 august 1932, p. 1.

Spiritul filosofiei d-lui Rădulescu-Motru

Fără a forța și a denatura prea mult caracterul multiplu și diferențial al vieții istorice, se pot trasa totuși două tipuri de filozofi – și implicit două tipuri de sisteme filosofice – pe care le relevăm nu dintr-un principiu metodic, ci dintr-o constatare reală. Stabilitățile tipologice prezintă, în acest caz, un caracter de reducere esențială, în care simplificarea nu înseamnă schematism, ci un spor de inteligență.

Dacă în *tipul subiectiv* intră toti aceia pentru care existența lor personală este problema centrală, care aruncă lumini și perspective asupra lumii din frâmantările și încordarea lor lăuntrică, revelarea existenței ținând de orientarea și tensiunea propriei subiectivități, în *tipul obiectiv* sunt subsuamate eforturile tuturor acelora care găsesc un principiu constructiv și sistematic plecând de la datele obiectivității, având prin aceasta un raport impresional cu lumea și încercând să clădească bazări pe date deja achiziționate și recunoscute.

Dacă la întâiul găsim pe Pascal, Nietzsche, Kierkegaard, Šestov etc., într-al doilea fac parte toti filozofii de stil clasic, pentru care asimilarea într-o problemă exclude – cel puțin intențional – preocuparea intensă și chinuitoare de propria subiectivitate.

Sistemul filosofic al d-lui Motru se încadrează, indiscutabil, în cercul de probleme pe care le implică tipul obiectiv de filozofare. Aici este justificarea mai adâncă a faptului că d-l Rădulescu-Motru a conceput toată viața domniei-sale activitatea filosofică inseparabilă de cea pur științifică. A interpretat acest fapt numai istoric – prin încadrarea domniei-sale într-o epocă de științism – este a neglijării rădăcinile psihologice ale unei orientări. Unii au vorbit – neglijând chiar aceste date și rădăcinii profunde – de consecvență și excesiva plasticitate a d-lui Rădulescu-Motru. Decât, aceste lucruri se pot afirma despre orice intelectual român, numai despre domnul Rădulescu-Motru, nu. De la teza domniei-sale de doctorat – pe care o citează Bergson, în *Introducerea în metafizică* – până la ultima carte, există o

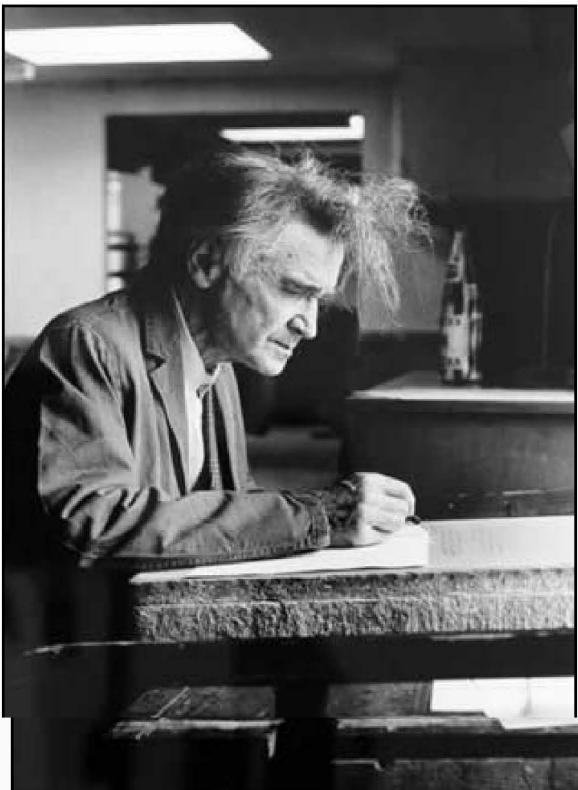
continuitate sesizabilă de atitudine și gândire, care face dintr-o desfășurare a unei cariere filosofice un efort de adaptare și explicitare a presupozițiunilor inițiale ale sistemului.

Există, de altfel, în structura tipului obiectiv de filozofare, evoluția liniară a gândirii, menținerea în cadrul imanent al datelor de la care ai plecat, excludând discontinuitatea, saltul și transfigurările atât de frecvente la gânditorii subiectivi.

Poziția originală a d-lui Rădulescu-Motru față de problemele filosofice ale timpului în care a activat îmi pare a se preciza în două puncte, dintre care primul se referă la atenuarea excesului formalist din neokantianism, iar al doilea, la eliminarea parțială a perspectivei mecaniciste din biologism.

Neokantianismul, deși inițial parea a lăua o direcție realistă (Riehl), a sfârșit sau, mai bine zis, a sombrat în cel mai vid formalism. Plecând de la fenomenul conștiinței creațioare, a ajuns la concepția sistemului de valabilități pur formale, eliminând psihologicul și existențialul. Astfel, neokantianismul a ajuns, prin Cohen, echivalent al formalismului, al logicii pure și al idealismului celui mai fad și mai abstract, pentru că la Vaihinger să ia forma ficționalistă. Față de această inconsistență și exagerare formalistă, meritul remarcabil al d-lui Rădulescu-Motru este de a fi salvat conștiința ca fenomen spontan și creator, fără să eliminate elementele ontologice. Acestui fapt se datorează apariția *Elementelor de metafizică*, pe care neokantienii ortodocși din generația d-lui Rădulescu-Motru o disprețuiau. Astăzi, neokantienii au părăsit în mare parte formalismul și logicismul, îndreptându-se înspre ontologie și dialectică (Nicolai Hartmann, Arthur Liebert etc.).

Există, însă, și alt element care l-a îndepărtat pe d-l Rădulescu-Motru de formalism și idealism: biologismul. Am observat că acei dintre tineri care sunt ostili d-lui Rădulescu-Motru s-a format prin progresivă eliminare a perspectivei mecaniciste, pe care tradiția spenceriană o cimentase în conștiința ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea. Întreg *Personalismul energetic* se bazează pe ideea de structură organică, de

unitate funcțională și dinamică, elemente specific antimecaniste. Singura obiecție valabilă s-ar referi la faptul refuzului tranșant și categoric pe care l-a manifestat d-l Rădulescu-Motru referitor la filosofia contemporană a vieții, în direcția ei iraționalistă. Eu nu voi dovedi atâtă neînțelegere încât să fac din aceasta o obiecție capitală. În definitiv, filosofia iraționalului, a intuiției sau fenomenologia în forma lui Heidegger sunt produse de o mentalitate pe care numai noi, cei tineri, putem s-o avem, mentalitate de dezabuzați, de chinuți și de detracăți. Și apoi, toată filosofia de la război încocace este o filozofie de tip subiectiv, în care problematica vieții interioare a luat forme dureroase și chinuitoare. Omul nu mai are sentimentul siguranței în lume, nu mai are senzația unei integrări în fire. De aceea el umblă după formule personale de viață, după un echilibru subiectiv, deocamdată iluzoriu. Aici rezidă explicația fenomenului renașterii lui Søren Kierkegaard. Odată depășite aceste incertitudini, filosofia d-lui Rădulescu-Motru va câștiga desigur în actualitate.

Este un punct în care d-l Rădulescu-Motru are indisutabile afinități cu prob-

lematica filosofică a prezentului, punct care dovedește cât de superficiale sunt afirmațiile acelora care vorbesc de o inactualitate a domniei sale. Ne referim la problema antropologiei filosofice. Deși n-a fost în intenția d-lui Rădulescu-Motru de a scrie o antropologie, nu se poate contesta că opera domniei-sale cuprinde toate elementele pentru o antropologie filosofică. A te preocupa de situația omului în cadrul lumii organice, de nașterea conștiinței, de procesul de formare a personalității, de vocație etc., toate acestea înseamnă a netezii drumul pentru elaborarea explicită a unei antropologii. Nu pot să știu dacă este în intenția d-lui Rădulescu-Motru de a scrie o antropologie, dar știu că opera domniei-sale conține toate elementele, fiind necesară doar o coordonare cu ajutorul unei perspective antropologice centrale.

Astăzi nu se mai poate filosofa fără a pune explicit problema omului și a sensului său în univers. Iată de ce antropologia filosofică a devenit modă cu drept cuvânt. Cercetările și perspectivele pe care le-a adus d-l Rădulescu-Motru vor fi absolut necesare pentru astfel de studii. Într-o cultură de diletanți nu poți să nu ai respect pentru un om a cărui operă, prin seriozitatea ei, este într-adevăr o excepție. Și acesta este cel mai mare omagiu.

„Calendarul” an I, nr. 212,
7 noiembrie 1932, p. 2

De la istorism la metafizică

Orientarea metafizică a prezentului a permis – într-o măsură pe care generația antecedentă n-o putea aprecia și realiza – stabilirea liniilor esențiale ale istorismului și cadrele valabilității lui explicative. Preocuparea metafizică nu s-a putut dezvolta decât prin succesiva lichidare a istorismului. O altă perspectivă a istorismului o avem noi astăzi, care stăm oarecum în afară de el, fiindcă l-am depășit atât principal cât și (paradoxal!) istoricește, decât generația lui Dilthey, adânc înrădăcinată în istorism, sau cea a lui Trötsch, care, deși a făcut un efort încordat de transcendere, a rămas, totuși, prinsă în problematica lui, deoarece există o fatalitate inexorabilă în a nu-ți putea depăși

printr-un efort rațional sentimentul intim de viață. Apelul la voință pe care îl făcea Trötsch este lipsit de un determinant mai adânc, de un fond interior. Nu te poți stabili dincolo sau dincoace de relativitățile lumii istorice printr-o atitudine voluntară, printr-o sustragere silită sau printr-o orientare conștientă, ci numai printr-o prefacere esențială, ce nu poate rezulta decât din modificarea unui sentiment de viață.

Despre imensa valoare pe care o are sentimentul de viață ca substrat al diverselor atitudini sau curente, lumea de astăzi, orientată în altă direcție decât cea raționalistă, este atât de convinsă, încât o explicare deosebită este inutilă. Cine ar mai putea vorbi de Renaștere sau baroc fără să evidențieze sentimentele specifice din care au răsărit, interpretându-le ca presupozitii organice ale unor stiluri particulare de viață istorică. Nu vreau să contest că și istorismul are un merit în a fi remarcat această necesitate de fundamentare organică a explicărilor istorice (în special în istoria artei). Viciul lui organic consistă în a fi absolutizat istoria, precum altădată s-a întâmplat cu mecanica.

Istорismul este un fel de filozofie a spiritului omenesc, o viziune a valorilor realizate istoric, valori privite în structura lor imanentă și acceptate ca atare fără o perspectivă critică sau un criteriu personal. Pentru istoriști, *atitudinea* n-are nicio valoare, totul fiind *conștiința istorică*, prin care ne actualizăm după o logică imanentă. Nu omul în fața lumii și a eternității interesează, nu în perspectiva lui subiectivă rezultată dintr-o frământare în existență, ci capacitatea lui de însumare personală a diverselor aspecte desfășurate de viață istorică.

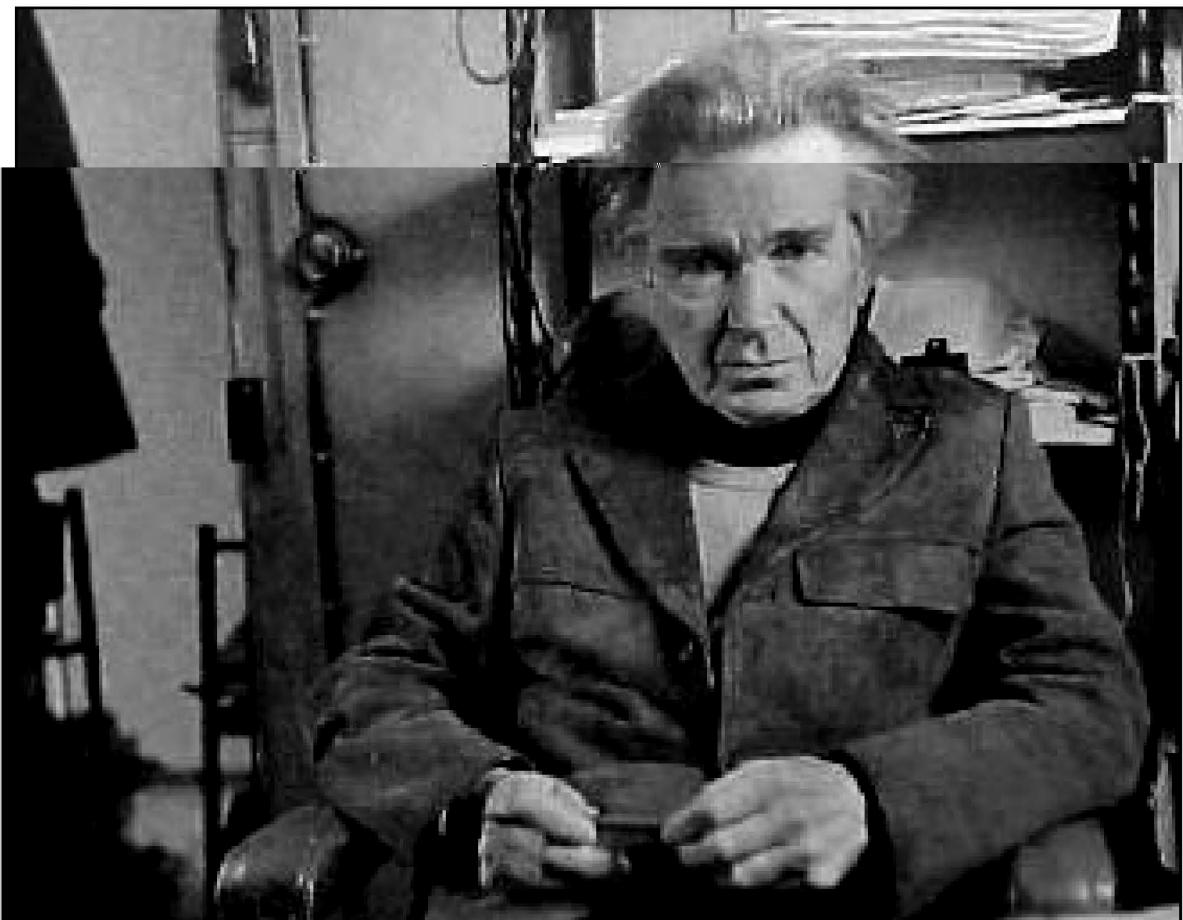
În perspectiva istorică, procesul istoric revelează adevărul, nu intuiția omului prins în drama vieții și încercând să se descurce singur, detașat – dacă nu obiectiv, cel puțin subiectiv, în simțirea lui personală – de condiționările închise în diversitatea istoriei.

Istорismul este expresia unei sterilități a spiritului, a unei paralizii și a unei deficiențe organice a simțului productiv. El este un rezultat al unei epuizări lăuntrice, al

unei incapacitați creative, un simbol al decadentei. Este o mare greșală când se afirmă că istorismul cauzează sterilitatea și deficiența spirituală, adevărul este că el rezultă dintr-un minus de productivitate spirituală. A face istoria filosofiei pentru ea însăși presupune deja o lipsă a posibilităților de creație filosofică, această lipsă neputând fi provocată de preocuparea ca atare. Toată activitatea de înțelegere istorică, de încadrare temporală a faptelor lumii culturale, de pricepere a spiritului obiectiv în expresiile lui multiple și concrete, fără nevoie de unei intervenții personale, fără atitudine și fără o productivitate spirituală, explică de ce istorismul a dezvoltat numai o *înțelegere*, dar nu o *creație*. Împotriva unei conștiințe apăsate de greutatea imensului material al lumii istorice, prinsă în istorie până a nu mai avea elan, uscată de receptivitate excesivă și de un efort epuizant de înțelegere, o nouă conștiință de oameni cu problematică diferență, orientați înspre un sens ontologic al firii, de unde istoria apare în altă perspectivă, și-a făcut drum în ultima vreme. Iraționalismul este cea mai vie și mai reușită mișcare antiistoristă.

Omul în viață, frământat de incertitudini și trăind intens până la un acces al eternității, în fine omul în fața eternității, dezvoltând o problematică a lui subiectivă, prin excluderea ingredientelor și soluțiilor istorice, iată câte aspecte ale unei atitudini, care nu numai că a salvat *atitudinea*, dar o preconizează de la început.

Istорismul a făcut din cultura istorică un scop *in sine*. Absolutizarea istoriei a dus la paradoxul de a nu căuta valorile sau adevărul *in originar*, ci *in considerațiile* pe care le-au făcut oamenii până acum. Pentru istorism, totul se reduce la revelațiile spiritului obiectiv. (Spiritul obiectiv interpretat în sensul lui Dilthey și Freyer). În iraționalism, dimpotrivă, totul se reduce la revelațiile vieții. Renașterea metafizicii este inconcepabilă fără descoperirea originarului, fără o poziție în interior, în ontologie, și în care revelațiile existenței elimină sau, în cazul cel mai bun, umbresc preocupările și viziunile istorismului.

Metafizica prezentului n-are absolut nimic din caracterul acelei metafizici ontologiste de stil clasic, al cărei substanțialism și hipostaziere a conceptelor au făcut-o imposibilă și perimată. Însemnează însă, această eliminare a substanțialului o orientare înspre funcțional, înspre schema logică și înspre categorial? Nicidcum. Logicismul este pentru mult timp căzut în discredit. Fenomenologia nu s-a impus prin latura ei logicistă, ci prin apelul pe care îl face elementelor intuitive și de trăire. Este absolut sigur că în cazul când în fenomenologie s-ar fi menținut numai direcția idealistă, ea nu s-ar fi diferențiat de neokantianism.

Ceea ce este important în orientarea metafizică actuală este o cuprindere bogată a existenței ca structură calitativă și concretă. Viața însăși nu mai poate fi concepută în caracterul de universalitate pe care îl au atribuit formele prime ale filosofiei vieții, ci este interpretată numai ca un moment imanent în structura existenței.

De la istorism la metafizică nu se poate trece decât prin participarea intimă, prin înțelegerea vieții și a existenței în genere. Numai după ce s-a realizat această tranziție este posibilă o metafizică a istoriei, pe care istorismul nu a dat-o, fiindcă el n-a avut interes decât pentru expresiile diferențiale ale vieții istorice, pentru multiplicitatea de aspecte. Astfel, de la el ne-au rămas cele mai fine și mai pătrunzătoare caracterizări ale epocilor istorice, în natura lor unică și organică. O metafizică a istoriei nu poate scrie decât acela pentru care lumea istorică este un moment și un aspect al existentului, care are o perspectivă mult mai mare decât cea oferită de datele imanente ale istoricului. Dar însuși acest lucru arată că pentru noi problema filosofiei istoriei nu mai poate fi cea centrală și că istorismul, dacă n-a fost depășit de toți, este totuși în fazele ultime ale crepusculului.

„Calendarul”, an I, nr. 231,
26 noiembrie 1932, p. 12